

הגאון רבי מנחם מענדל חיים לנרא זצ"ל אדמו"ר ורב אב"ד דווייערציע

ביום ה' בכסלו תרכ"ב נולד רבי מנחם מענדל לאביו כ"ק אדמו"ר רבי יעקב מיעזוב זצוק"ל, בנו של הרה"ק רבי אברהם מטשענעב זי"ע. עוד בשחר ילדותו ראו בו כשרונות יוצאים מגדר הרגיל וכולם ניבאו לו גדולות סבו הגדול גידלו על ברכיו, סיפחו וכיוצא בלימוד התורה. לימים התבטא רבי מנחם מענדל בתארו את אותם ימים: "כד הוינא סליא, כבר שית שנין, לקח אותי רבינו זקני זצ"ל לביתו נאווה קודש, מפתו אכלתי ובחדרו ישנתי ולא זה ידי מתוך ידו, ולמד עמי איזה שיעורים בכל יום בתורה שבכתב ושבע"פ וסוגיות עמוקות בחידושים נפלאים". ואכן, כרוך היה הנכד סביב זקינו הגדול, ומתוך שניחון בעיני פקידא עוקב היה אחר כל תהלוכותיו בקודש ומנציחם בזכרונו לכל ישכח מאוס. לימים העלה עלי כתב בספרו 'זיעש אברהם' את הליכותיו בקודש של זקינו הגדול מאשר ראה באותם ימי ילדות, תוך שהוא מתאר בדייקנות מירבית את הנהגותיו בקודש ונוסחאותיו בתפילה. בן י"ג שנה היה עת נלקח ממנו סבו האהוב, רבו ומדריכו, לבית עולמים.

מאז היותו בן י"ט שנה, תקופה קצרה אחר נישואיו, שימש ברבנות בכמה וכמה קהילות קודש בפולין. בשנת תרס"ד נתקבל לרבה של דווייערציע, על שמה נקרא בקרב ישראל. בכל המקומות בהם שימש ברבנות פעל רבות ונצורות בהרצות והנחלת תורה. בתיקון הדת והעמדתה על תילה, – גם ישיבה גדולה החזיק בבית מדרשו, בה נתחנכו צורבים מופלגים אשר קמו אצלו משנת דעות.

בשנת תרנ"ד, עם התבקש אביו הק' לישיבה של מעלה, נתכתן רבי מנחם מענדל לממלא מקומו בקודש. עדה נכבדה של חסידים ואנשי מעשה, בהם ישישים מופלגים אשר עוד הסתופפו בצילו של זקינו הק' מטשענעב ודודו הק' מסטריקוב, נהתה אחריו. – והוא, כצאצא לשושלת קדושה זו, הנהיגם בדרך אבותיו הק', בצורה אבהית ועממית במיוחד. בהיותו פה מפיץ מרגליות רצו שומעיו מתענגים על מתקן אמרותיו בעריכת שלחותיו הס'. איש שיחה נלבב היה, מקבל פני כל אחד בסבר פנים יפות, כולו קשוב למצוקות הזולת ומשפיע מלא חפניים עצה ותושיה וברכות מפי עליון.

בדמותו הרב-גונית לא מסתפק היה בהנהגת עדתו ובני עירו. פעל היה רבות בתחום הנחלת החינוך לילדי ישראל במסורת ישראל סבא ועשה גדולות ונצורות בתחום. מאמרים רבים פרסם בכתבי העת של התקופה, מתוכם משתקפת דמותו כאומן פדגוג מופלג. בעושר ידיעותיו ובהירות רעיונותיו קנה לו שם ותהילה בקרב חכמי הדור. גדולי ישראל מנהיגי עדת ה' העריכוהו וכיבדוהו מאד והרעיפו עליו תהלות ותשבחות. מעט מן המעט מאשר השתייר בכתובים מצאנו מדברי ההערכה המופלגת אשר הביעו בהסכמותיהם לספריו, ועוד.

בשנת תרפ"א היגר לארה"ב, תחילה כיהן כרבם של יוצאי פולין באיסט סייד ניו יורק ואח"כ ברבנות העיר דטרויט, שם פעל רבות לחיזוק יסודות הדת. את כל כולו השקיע בבני עדתו אשר השיבו לו אהבה בלי מצרים, אך סיפוק רוחני לא מצא שם, נפשו כספה לעלות לארץ האבות, לחון את עפרה ולהשתקע בה. זוג' הרבנית תמכה בעדו אך הפצירה בו כי יסעו קודם לפולין כדי לבקר את צאצאיהם הדרים שם, אך אחר תקופת מה מעת הגיעו שמה נחלש עד כי נסיעה לארה"ק כבר הפכה לבלתי אפשרית. תחילה התגורר בלודז' ובהמשך בעיר המרפא אוטבוצק, עד לפטירתו ביום ז' באדר תרצ"ה.

הימים ימי פרוץ מלחמת העולם הראשונה, מלכיות מתגרות היו זו בזו, וצחצוחי חרבות נשמעו ברחבי אירופה. כבר מראשיתה של המלחמה נראה היה כי אין המדובר במלחמה מקומית של מלכות זו או אחרת, כי אם במלחמה כלל עולמית. כותבי קורות העתים של אותה עת מסיבים לתאר את האווירה הפטריוטית ששררה אז בקרב צעירי גרמניה, אשר חשו כי נצחון ארצם תביא לשינויים ותמורות אשר בודאי מבשרות את עת הקץ, עד כדי כך שרבים מהם, וביניהם צעירים שומרי תורה ומצוות המדקדקים בקלה כחמורה, התנדבו מעצמם לצאת ולשרת במלחמה. אך, כאמורים על שיטת 'תורה עם דרך ארץ' לא הרינו לעשות מעשה ללא הסכמת מוריהם ומחנכיהם. מסתבר, כי הצעירים הנלהבים שבין חברי הקהילה התורנית שבמינכטן פנו בבקשה למורם ורבם כי יכריע מה דעת תורה בנושא, וכאשר באותה עת עקב צוק העתים נקלע הגרמ"מ לנדא זצ"ל למינכטן, הפנה הרב דמותא שאלה זו אל פתחו למען יכריע בדבר, ותשובתו אשר השיב להיתר הנח היא מוצגת כאן ומתפרסמת לראשונה.

כמובן, אך למותר הוא לסייג ולומר, כי דברים אלו – גם אם היו נוגעים לשעתם ולמקומם, אין להם אלא זמנם ונסיבותיהם המיוחדות, ופשיטא שאין להם כל השלכה לזמנים ונסיבות אחרות. ברור ופשוט כי היתה זו הוראת שעה, אשר אף אז לא היתה דעת הכל, ורבים וטובים חלקו על הדברים ומסקנתם, אך בכל זמן אחר בודאי אין לכלל האמור להלן שום נפקותא כי אם לפלפולא.

DOI: 10.1002/for

—K. H.

התירו בקרוב למלכות וכ"ה בב"י יו"ד סי' קעח, ובב"ח שם כתב דכל האיסור אינו אלא במתכוון להתדמות להם ועיקר תלוי בכוונת הלב ע"ש⁴, והנה לפי תי' הב' שבב"י ולתי' הב"ח משמע דלא התירו משום שלום מלכות אלא איסור דרבנן ולא באיסור תורה.

ונראה לי דזה תלוי במאי דאיתא יומא ס"ט א' בעובדא דשמעון הצדיק שיצא למדינה בבגדי כהונה לדבר עם אלכסנדרוס ומקשה התם בגמ' והא אסור לצאת בבגדי כהונה למדינה ומשני אי בעית אימא ראוין לבגדי כהונה קאמר⁵ ואב"א משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, ופרש"י כשבא עת לעשות דבר לשמו של מקום מותר להפר בו תורה. וא"כ ללישנא קמא משמע דאלו בגדי כהונה ממש אסור לו לצאת בהם למדינה אף שעשה לצורך למצוא חן בעיני המלך והיינו כתי' הב' שבב"י ושבב"ח ולשינויא בתרא מותר אפילו באיסור תורה משום עת לעשות.

מיהו נראה דשינויא בתרא שבגמ' שם עיקר ותירוצא קמא של הב"י עיקר להלכה כדמוכחא מילתא בכמה מקומות בש"ס כמו שאבאר, והאי דדקדקו התוס' בב"ק שם לומר דמספר קומי לית ביה אלא איסור דרבנן י"ל משום דמשמע התם שהתירו לו לגמרי משום שהיה רגיל אצלם וכמ"ש התוס' בלשונם שם ע"ש אבל בעת הצורך לכו"ע מותר אפילו איסור תורה. והב"י כתב לדעת הרמב"ם דס"ל דהיא איסור תורה דצ"ל דכיון שישראל תחת ממשלת העמים ותורשים עליהם רעה צריך להם תמיד לשתדלנים ומליצים בחצרות המלכים ואיכא תמיד צורך בזה וכיון שיש צורך מותר אפילו איסור תורה כדמשמע בגמרא בכמה דוכתי.

סנהדרין פ"ג

עיין גיטין דנ"ו א' שדי לי מומא וכו'⁶ סבר רבנן לאקרובי משום שלום מלכות ור' זכריה בן אבקולוס לא הסכים עמהם משום שמא יאמרו בעלי מומין קרבינ למזבח, ואמרינן התם ענותנותו של ר' זכריה ב"א החריבה בית מקדשנו ע"ש, ועיין מהרש"א שם דודאי משום שלום מלכות מותר להקריב בע"מ אלא משום האי חששא לא רצו להתיר ע"ש, והא ודאי נמי צ"ל שלא היתה בעיניהם סכנה ברורה או אפילו ספק סכנה ממש, דא"כ גם משום שמא יאמרו לא היה להם לחוש דאין לך דבר שעומד בפני הסכנה, וכן הוכיח מוהר"מ שיף שם דא"א לומר דהיה ברירא להו סכנתא דא"כ למה תלה בר' זכריה ב"א והלא גם רבנן שלא מיחו בו גרמו לשריפת בית אלקינו ע"ש, ועיין בהגהות מוהר"י יעב"ץ שם שכתב שהם סברו שהמלכות לא תהא מקפדת על כך כיון שמצד דין ישראל אסור להקריב בע"מ כזה ע"ש⁷, וא"כ מוכח מהתם דאף דהחשש סכנה הוא רק על צד הרחוק ואין כאן ספק סכנה ממש מ"מ אי לאו משום דנפיק מיניה חורבא לדורות שיאמרו בע"מ קרבינ למזבח היו מתירין לאו מפורש⁸ להקריב בע"מ למזבח משום שלום מלכות שלא ליתן פתחון פה למלכות להתגולל עליהם ושמא יעוררו שנאה עליהם.

4. ז"ל הב"ח שם: לשון ובחוקותיהם לא תלכו לא משמע אלא שרוצה להתדמות להם ולנהוג כמותם שנראה שמורה לדתם וכו', אבל מי שאין דעתו להתדמות להם אלא שצריך ללבוש כמלבושיהם ולדמות להם כדי שלא יהיה לו גנאי אם לא ידמה להם דבר זה לא אסרה התורה ולא עליו קאי הלאו, והכי משמע לשון הרמב"ם שכתב: וצריך לישב לפני מלכיהם ויהיה לו גנאי לפי שלא ידמה להם וכו', ואין ספק דמפי השמועה למדנו כך פי' הלאו דובחוקותיהם לא תלכו, עכ"ל.

5. פי' בגדים חדשים שאינם מקודשים וראויים לשמש כבגדי כהונה, ולכן קורא אותן בגדי כהונה (רבינו חננאל).

6. בעובדא דקמצא ובר קמצא דאזל בר קמצא לקיסר וא"ל מרדו כך יהודאי ושרר להו הקיסר קורבנא ושדא בר קמצא מום בניב שפתים דלדידן הוה מומא ולדידהו לאו מומא הוא.

7. ז"ל שם: סבר שלא תקפיד מלכות מאחר שרוצה בכבוד השם יתברך.

8. דכתיב (ויקרא כ ב) מום לא יהיה בו.

ומ"ש התוס' בע"ז דכ"ז א' שלא התירו משום איבה אלא איסור דרבנן ע"ש, היינו איבה של נכרי יחידי ולישראל יחידי כי הך דהתם, ע"ש⁹, אבל כל שיכול לעורר איבה על כל ישראל וממילא דיש לחוש עי"ז לסכנתא ואפילו על צד הרחוק מותר לעבור אפילו איסור תורה, ולהכי נמי עשה דהמע"ה ד' מאות נערים מגדלי בלורית כמ"ש רש"י סנהדרין דמ"ט א' ¹⁰ כדי שיראו בעלי אימה ויפחדו מהם ע"ש, והיינו דאמרין עליהו בקידושין דע"ו ב' דאזלו לאבעותי עלמא, ואף דאין זה ודאי שע"ז יגברו במלחמה מ"מ כל שהוא לצורך הצלת ישראל אפילו רק ע"ד הרחוק מותר, והביא זה בכ"מ שם בקוצר ע"ש.

ואנ"י תמה על המג"א בסי' תרנ"ו סק"ח שכתב בלשונו משמע קצת בגיטין נ"ו דהיכי דאיכא אימת מלכות מותר אפילו באיסור תורה ע"ש, והרי להדיא משמע התם כן שרצו להתיר איסור תורה להקריב בע"מ משום שלום מלכות וכמ"ש מוהרש"א שם, ואין בידי פסקי אחרונים לעיין בזה ¹¹.

ועיין רמ"א או"ח סי' של"ד דבזה"ז שאנו דרין בין הנכרים מותר לכבות בשבת דליקה שפרצה בעיר משום דאיכא חשש סכנתא אם לא נבוא לסייע בכיבוי האש ע"ש, וא"כ נ"ד במלחמה דמי ממש למ"ש הרמ"א בשם הפוסקים ראשונים ואחרונים שהתירו לכבות בשבת ¹².

ועיין יבמות דק"ג א' ז' בעילות בעל סיסרא את יעל באותו היום, ועיין תוס' שם ¹³ ובסנהדרין דע"ד ב' ¹⁴ שכתבו שהיא שידלתו בדברים לבוא עליה כדי להתיש כחו שתוכל להרגו ולציל עי"ז את ישראל אבל א"א לומר שהיה מאנסה שהרי בורח היה וביקש שתטמין אותו עי"ש. והנה לפמ"ש הריב"ם בתוס' סנהדרין שם דאיכא איסורא מה"ת בבעילת נכרי באשת איש ונאסרת על בעלה ע"ש, א"כ יעל שהיתה אשת חבר הקיני איך שידלתו בדברים לבוא עליה וקרא עוד משתבח בגווה טובא מנשים באהל תבורך, והאי דאמרין התם בסנהדרין אסתר קרקע עולם היתה היינו דא"צ לממסר נפשה למיתה בשביל זה אבל לאיסורא אין נ"מ דהאשה חייבת בעריות כמו האיש ומות יומת הנואף והנאופת, וא"כ איך הפקירה נפשה לסיסרא. וע"כ צ"ל דמשום הצלת ישראל מותר, ואע"ג דהתם ג"כ הוי על צד הרחוק שהרי סיסרא בורח היה, מ"מ חששה שמא כשישאר בחיים יעלה בידו לקבל לגיונות חדשים ולעלות

9. שהתירו למיילדת יהודית לילד בשבת עובדת כוכבים משום איבה (תוד"ה סבר), ואף שעוקר דבר מגידולו, ואין בזה משום תולדה דגוויז דאיירי כשכבר נעקר לצאת או שכבר כלו לו חדשי עי"ש, ועיין לקמן מה שהק' ע"ז הגר"א שטרנבוך שליט"א.

10. אלו בני יפת תואר, נשים שלקחו אנשי ישראל במלחמה, שהיו מהלכין בראשי הגייסות מסתפרים קומי ומגדלין בלורית כמשפטי העובדי כוכבים כדי שיראו בעלי אימה ויפחדו, אבל לא היו יורדין לתוך המלחמה עם ישראל (רש"י שם).

11. בפרי מגדים (אשל אברהם שם) פקפק על דברי המגן אברהם הנ"ל, דבמעשה דבר קמצא היה ספק פיקוח נפש, וכן הביא המשנה ברורה (שם סק"ט), ועיין בפמ"ג שם שמחלק בין ביטול עשה דהוא שב ואל תעשה ללא תעשה, ועיין עוד בזה בש"ך (יו"ד סי' קנז סק"ג).

12. ומש"כ הרמ"א (שם סעי' כו) שדוקא לכבות הדליקה דהוי מלאכה שאין צריכה לגופה ויש סכנה אם לא יכבה, אבל אסור לחלל שבת כדי להציל ממון וכו', אין הפירוש בדבריו שלמלאכה גמורה אסור לחלל שבת במקום חשש פיקוח נפש, אלא אפילו אם היתה מלאכת כיבוי מלאכה הצריכה לגופה מותר, ומשום סיפא נקטיה לאשמועינן דלענין הצלת ממון אפילו באיסור דרבנן אסור לחלל שבת (משנה ברורה שם ס"ק עו בשם הגר"א).

13. ד"ה והא קא מתהניא.

14. ד"ה והא אסתר.

על ישראל, וכיון דקרא משתבח בגווה טובא ש"מ דאפילו מצוה נמי איכא בכה"ג שעובר על איסור תורה להצלת ישראל.

ומה שמקשה בגמ' יבמות שם על יעל והא קא מתהניא מעבירה, כבר פירשו שם התוס' יפה דמקשה דעכ"פ לא עדיפא ממצוה שלא לשמה דכיון דמתהניא שוב מיקרי נמי שלא לשמה ומשני דלא הוה הנאה דטובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים ע"ש.

ואמנם יש להקשות על כל זה מהא דפריך שם בסנהדרין דע"ד והא אסתר פרהסיא והוצרך לשנות אסתר קרקע עולם היתה, למאי פריך והא ודאי דאין לך הצלת ישראל גדולה מזו שיהיה להם אחות בבית המלך וכבר רבו צורריהם למעלה ראש כמפורש במגילת אסתר ובודאי לא בין לילה נולדו אלה אחר גזירת המן וא"כ ודאי דעדיפא טובא מראובן בר אצטרביליס וכמו שהיה כן אח"כ שנצולו על ידה ממות לחיים, וא"כ בכה"ג מותר לגמרי ואפילו מצוה איכא וכמעשה דיעל שהבאתי לעיל.

ועלה בדעתי לומר דהא דמקשה והא אסתר פרהסיא הוה היינו כדי שיהא בגדר יהרג ואל יעבור אפילו במצוה קלה משום חילול השם דאילו משום גילוי עריות ודאי דכבר הוה פשיטא דא"צ למסור נפשיה היכי דליכא מעשה ולהכי לא פריך והא אסתר עריות הוא וכמ"ש התוס' שם לשיטת הריב"ם וכ"כ הרא"ש שם¹⁵ אלא דמקשה דעכ"פ מחויבת למסור עצמה משום פרהסיא דשייך אפילו במצוה קלה, וא"כ יש מקום לומר דכיון דמרדכי צוה עליה אשר לא תגיד עמה ומולדתה והכל ידעו מזה שאינה מתפרסמת בבית המלך ליהודית וא"א לה להיות לעזר לישראל בצרתם, וא"כ שוב איכא חילול השם בדבר, ואף שודאי מרדכי ואסתר היה להם טעם נסתר לפי דעתם לצורך ישראל מ"מ האחרים אינם יודעים מזה, ובשלמא אי היה חיוב מסי"נ משום חומר האיסור שפיר היה מקום לומר דכיון דאישתרי להצלת ישראל תו לא בעי למימסר נפשה אבל השתא שאינו משום חומר האיסור רק משום חילול השם בפרהסיא בפני אחרים וא"כ כ"ז שהאחרים לא ידעו כוונתם למה הם עושים כך איכא חילול השם ועל חילול השם צריך למיסר נפשיה, ולכך שפיר בעי למימר שחייבת ליהרג ואל תעבור, משא"כ ביעל שמעצמה שידלתו בדברים ולא אנסה הנכרי כלל וגם היה בצינעה מותר לפי שאינה כלל בגדר יהרג ואל יעבור.

מיהו הא ליתא, דודאי אפילו אם לא ידעו שהיא יהודית מ"מ הכל יודעין שיכולה להשתדל עבורם בסתר וכהיא מעשה דראובן בר אצטרבולוס שסיפר קומי שלא יכירו בו שהוא יהודי ועי"ז בטל הגזירה כדאיתא ההיא עובדא במעילה די"ז א' שישב בין היועצים ע"ש, והדק"ל מאי פריך והא אסתר פרהסיא הוה והא היה צורך להצלת ישראל.

אבל נראה דהא ודאי דהא דהתירו הכל משום הצלת נפשות הוא שייך רק בכל המצות דכיון דכתיב בהו וחי בהם ודרשינן ולא שימות בהם, אבל בהנך ג' עבירות שציותה תורה ליהרג ואל יעבור ואין בהן משום וחי בהם א"כ אפילו להצלת נפשות נמי אסור, והשתא פריך שפיר והא אסתר פרהסיא הוה וא"כ הוה בגדר יהרג ואל יעבור ולא שייך ביה היתר להצלת ישראל.

ומעתה צריך לבאר אם מותר להתנדב לצאת למלחמה מצד איסור שפיכות דמים, דבזה לא מהני מה שכתבתי לעיל היתירא דשאר איסורים משום הצלת ישראל כיון שהוא מהדברים דאמרינן בהו יהרג ועל יעבור, ואף דהוה רק ספק שמא יהרוג ישראל כיון דקביעי גם אחרים וכדאיתא סנהדרין ע"ט א' ע"ש דבזה אמרינן ספק נפשות להקל וא"כ אינו בגדר יהרג ואל יעבור, מ"מ י"ל דלא אמרו הכלל דספק נפשות להקל אלא משום דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם אבל במידי דלא כתיב בהו וחי בהם

וכמש"ל לא אמרינן ביה ספק נפשות להקל, וסברא זו איתא בתה"ד¹⁶ ומובא בש"ך יו"ד סי' קנז ס"ק א ע"ש.

מיהו נראה דודאי בשעה שכבר עומדים בקשרי המלחמה ליכא איסורא דשפיכת דמים דהא האי ישראל שכנגדו רודף הוא וניתן להצילו בנפשו וכדאיתא סנהדרין דמ"ט א' עשאל רודף הוה ע"ש, ולפי סדרי המלחמה אשר בזמננו ל"ש למימר האי דאמר התם היה לו להצילו באחד מאיבריו כידוע, ונמצא לא עביד איסורא אלא בשעה שמתנדב לצאת למלחמה שהוא גורם לזה שאח"כ יהיה אנוס לעבור ודבר זה איסורא בעלמא הוא ואינו בגדר יהרג ואל יעבור, והרי לא שמענו מעולם מי שהורה לאנשי המלחמה שבמחנה הצבא שלא יורו המורים נגד האויב ויהרגו ואל יעברו שמא יהרגו א' מישראל, וצ"ל כמש"ל דבקשרי המלחמה רודף הוא וניתן להצילו בנפשו וקודם שיעמדו בקשרי המלחמה אינו בגדר יהרג ואל יעבור דאינו אלא גרמא בעלמא.

ועיין או"ח סי' רמ"ח דהסכמת הפוסקים בשו"ע שם כהריב"ש¹⁷ דלצאת בשיירא קודם ג' ימים לפני השבת מותר, ואפילו יודע בברור שיצטרך אח"כ לחלל השבת, וטעמו משום דבשעה שמחלל השבת אנוס הוא משום סכנה ומותר, ואין איסור בדבר לגרום לזה מה שעיי"כ יהיה אח"כ בהיתר, ורק בתוך ג' ימים אסרו משום ששייך לשבת ומיחזי כרוצה לחלל שבת ע"ש, ואם כי המג"א בס"ק י"ד נוטה להחמיר כדעת הריב"ל¹⁸ והרידב"ז¹⁹ שהחמירו בזה אם יודע כודאי שעתיד לחלל שבת, מ"מ הא ודאי דאף לדעתיהו ליכא איסורא מן התורה בזה כיון דאינו אלא גרמא בעלמא דבשעה שהוא מחלל בהיתר גמור הוא, וראיתי בחי"א כלל ב' ס"א ובשו"ע מוהרש"ז זצ"ל שם שפסקו עיקר כהריב"ש ע"ש²⁰, ולי נראה ראייה ברורה לזה מפסחים ע' א' י"א יהודה בן דורתאי הלך וישב לו בדרום ופירש"י פירש מן החכמים ונבדל מהם לפי שהיו אומרים דאין חגיגת י"ד דוחה שבת וישב לו בדרום רחוק מירושלים שלא לעלות לרגל ויתחייב בפסח ובחגיגה ע"ש, והנה הא ודאי מסתברא דשלא לצורך כלל אסור לגרום להבטל אפילו ממ"ע ומכ"ש ממ"ע של ק"פ שיש בה כרת ומי שגורם לבטל בשאט נפש הוא בכלל כי דבר ה' בזה, אבל כיון שהיה לו איזה טעם בזה כדי שלא להבטל ממ"ע של חגיגת י"ד שהיא חובה לדעתו אפילו בשבת ולא עשה כדי לבטל ממ"ע של ק"פ להדיא אלא מטעם שהיה לו,

16. סי' קצט.

17. בתשו' סי' יח.

18. ח"ב סי' נג.

19. ח"א ס"י.

20. השו"ע הרב שם סעי' יג אחר שהביא את דעת הריב"ש כתב: ויש אומרים כיון שיודע בבירור גמור שכודאי יצטרך לחלל את השבת אסור לצאת אפילו ביום ראשון אפילו לדבר מצוה ולא התירו לדבר מצוה או קודם ג' ימים שלפני השבת אלא להפליג בספינה שאין שם ודאי גמור שיצטרך לחלל שבת וכו' ויש להחמיר כדבריהם אבל אין למחות ביד המקילים שיש להם על מה שיסמכו. ובשו"ת אמרי אש (יו"ד סי' נב) כתב דגם הריב"ל שמחמיר היינו דוקא כודאי מחלל את השבת, אבל ספק אפילו קרוב לודאי גם לדידיה מותר, ומעתה אלו ההולכים לצבא אם יבוא עת נסיעתם בש"ק והם מוכרחים ללכת פיקוח נפש דוחה אותו ואין בהליכתם עתה לצבא שום חשש איסור לדעת הריב"ש והתשב"ץ שפסקו הכ"י והרמ"א כמותן. ואף גם בעת המלחמה מ"מ נראה כי אין היוצא למלחמה כמאבד עצמו לדעת ח"ו דא"כ היה מלחמת הרשות כמוסר עצמו לסכנה ועובר על ונשמרתם ולא היה דוד המלך מרבה במלחמות הרשות, עכתו"ד. ועי"ש עוד שהאריך להוכיח להתיר לצאת במלחמת הרשות, וראה מש"כ לקמן הגר"א שטרנבוך שליט"א על דבריו.

21. צ"ל עמ' ב.

ליכא איסורא כיון שעשה זאת קודם שהגיע החיוב ואח"כ כשהגיע יום י"ד אנוס היה ופטור ובכה"ג.
 דליכא רק גרמא מותר כל שאינו עושה משום אפקירותא שהמצוות קלות בעיניו.

וזכורני שראיתי במנחת חינוך במצות ק"פ²² שעמד בזה דאין יבטל מ"ע שיש בו כרת וכי אם לא הכין לו סוכה או לולב ואח"כ ביר"ט שא"א לעשות סוכה לא מיקרי מבטל מ"ע אתמהה ע"ש, אבל הדבר פשוט כמ"ש דודאי כשצותה התורה לישב בסוכה העשיה בכלל שיעשה לו סוכה קודם יו"ט והרי בירושלמי מחייב לברך לעשות סוכה על עשייתה אלא דבבבלי לא אמרין הכי משום שאין זה גמר מצותה ואין מברכין עליה²³, אבל מי שאין עושה לו סוכה קודם המועד משום אפקירותא בווה דבר ה' הוא ומבטל מ"ע, אבל אם עושה משום איזה טעם שהוא ג"כ לצורך מצות ה' וכההיא דר"י בן דורתא, ולא בדרך אפקירותא, אין זה בכלל מבטל מ"ע כיון דהשתא אכתי לא נתחייב בה וכשיגיע זמן המצוה אנוס הוא ואנוס רחמנא פטריה.

מיהו אפילו לשיטת הרדב"ז לא אסר בג' ימים לפני השבת אלא היכי כשיודע להדיא שיצטרך לחלל השבת אבל כשיש לו איזה ספק בדבר מותר ע"ש, וא"כ כאן אינו בודאי שיהרג נפש מישראל ושיחלל את השבת וכיון שיש בזה ספק מצוה של הצלת ישראל ואינו מתכוון להקל במצות ה', שהרי בא לשאול על זה להמורה, ודאי דמותר²⁴.

והנה יעלה ח"ו ב"ן אורי
 אצלנו ונאמר לו יעלה ויבין ויחזיק ויחזיק ויחזיק
 ויחזיק ויחזיק ויחזיק
 ויחזיק ויחזיק ויחזיק

הגאון רבי אליהו שטרנבוך

ראב"ד דק"ק "מחזיקי הדת"

אנטווערפן, בלגיה

ב"ה כ"ה טבת תשס"ז

לכבוד חברי מערכת "נור התורה" כ"א בשמו יבורך,

אחדשתה"ט בכל הכבוד והוקרה, קיבלתי מכתבכם בנוגע לתשובת הגאון אב"ד זאווערציע והנני כותב מזה שנראה לענ"ד.

הנה, אפילו נסכים למה שכתב המחבר שכשלא יהיו יהודים מתנדבים לעבודת הצבא איכא למיחש לסכנתא, אבל האם האחריות לזה מוטל דוקא עליו ומחוייב להקריב עצמו לחילול שבת ומאכלות

22. פר' בא מצוה ה סוף אות יג.

23. כן הוא בש"ס בבלי מנחות מב: ודלא כירושלמי ברכות סוף פרק הרואה, הובא מחלוקתם בתוס' שם ד"ה ואילו, בשם הערוך.

24. וראה בשו"ת פרי השדה (ח"א סי' לח) ובספר נטעי איתן (תליתאי סי' יב) שנשאלו אי מותר לכתחילה לילך לצבא הצאר הרוסי עוד קודם שחייב להתגייס, כדי שיתקצר זמן חובת שירותו בצבא, והאריכו להוכיח מכמה טעמים לאסור.

אסורות וכו' בשביל ספק של הצלת ישראל, או יותר שלא יעורר סכנה, אם כי עדיין אין סכנה, ומאי חזית, ומה שהביא ראיה מיומא סט שאני התם שהוא בעצמו הלך לעשות לטובת כלל ישראל וזה שייך להתיר, אבל להתיר ליהודי להכנס למצב של חילול שבת ומאכלות אסורות וכו' משום להסיר איבה על כלל ישראל נראה דבר רחוק.

ומה שהביא ראיה מגמרא גיטין נו יאמרו בעלי מומים קרבים לגבי מזבח, פשוט ששם לא היה סכנה ודאית לכלל ישראל רק כיון שהמלך שלח קרבן ומסרבים להקריבו יש בזה חשש סכנה ובודאי נדחה האיסור של הקרבת בעל מום, אבל זכריה בן אבקולס סבר כיון שיאמרו בעל מומים קרבים על המזבח, היינו שיהיה סילוף התורה וזה כבר נכנס בגדר ערקתא דמסאני דמחוייב למסור נפשו.

לחידוש שאיבה לכלל ישראל מתיר אפילו איסור דאורייתא משא"כ איבה בין ישראל לעכו"ם מתיר רק איסור דרבנן, לא הביא שום ראיה והוא חידוש פלא.

וכן גבי דליקה מותר לכבות בשבת, שיש חשש סכנה אם יפרוץ שרפה אצל יהודי לא יבואו לסייע והוי סכנת נפשות ממש.

הבאתם דברי המהר"ם אש דמלחמה אפילו מלחמת רשות אין דין של מכניס עצמו לסכנה ומאבד עצמו לדעת, כמו שמצינו אצל דוד המלך שאמר צאו ופשטו בגדוד אע"פ דבודאי מכניסים לסכנה בשביל פרנסה, ע"ש.

הנה בודאי פשוט שנכונים דבריו דעצם מצב של מלחמה מתיר האיסור ליכנס לסכנה, רק מה שצריך עיון הוא מה נקרא מלחמה, האם צריך דוקא הכרזת מלחמה, וכמה אנשים צריכים להכרזת מלחמה, והאם מלחמת "פרטיזן" ג"כ מיקרי מלחמה לענין זה, ומה הם הגדרים שצריכים להתיר. כמדומני שבספר "דבר אברהם" להגאון מקאוונא מדבר מענין זה אבל אינו תח"י כעת.

הנה יש לי כעת כמה טרדות שמעכבין העיון לכן איני יכול להאריך יותר ואתכם הסליחה.

בכבוד רב וברכת התורה

אליהו שטרנבוך

